

Gülch Csaba:

Lélek pompában

Tíz tétel Harsányi Lajosról*

I.

Különös ember volt, Isten minden sóhajára, másoknak ismeretlen érintésére rezdülő, érzékeny, egy testben nemes és alázatos lélek, aki lírájában a viharos angyalszárnyak suhanását is mennyei mosollyá szelídítette. Talán emiatt is érthető, hogy különös, az örök titokra kíváncsi verssel búcsúzott a világtól a halhatatlan katolikus paptriász – Sík Sándor és Mécs László mellett - kevésbé ismert és emlegetett egyénisége: Harsányi Lajos. Költészete „egyszerre volt szakrálisan komoly és gyermekien kedves, hűvösen imponáló és ugyanakkor elragadóan meleg és közvetlen. Beszédjében, mozdulataiban, mosolygásában volt valami franciás, abbészerű, de ugyanakkor jólesően, tudatosan, vidékiesen, sőt falusiasan magyar.”¹

Már készülődöm, Istenem,

hogy hozzád menjek.

Hogy fölragyogjanak nekem

a szem-nem-látta mennyek.

A vak földön is volt néhány

világos estem,

de mindig a te nagy, *egész*

világod lestem.

Milyen leszél, Roppant Nagyúr?

S milyen az ország,

hol mindent tükröz s megmutat

naptiszta orcád?

A földön mindig nyugtalan

s kíváncsi voltam.

A mindenséget vágyom én

Tebenned látni holtan.²

II.

Liliom és oroszlán, jelképes üzenet a Harsányi család ősi címerében. Tisztaság és fenséges erő, ami a Pozsonyt járt szabómester és a szurokfekete hajú, nefelejcskék szemű lány szerelméből 1883-ban hetedikként született fiúgyermeket is jellemezte. Nagy volt a család, ezért, hogy könnyebben boldoguljanak Harsányi Lajos hat éves korától nagyszüleinél, Banán lakott.³ Az egyszerű, de cseréptetős kántorházban, ahol a falon az ősök képei mesélték a múltat, és finom járású órák muzsikáltak tele történetekkel a levendulától illatos szobát. A sejtelmes félhomályban megnyíltak az öreg, a bennük rejtező századok súlyától keservesen nyikorgó, fáradt fiókok, mélyükről előkerült a nagymama – akár a miseruhák, aranybrokátos - menyasszonyi ruhája, előkerültek a hosszú prémes-kösöntyűs köntösök, a díszes francia kalapok, a finom bársonyszütyőből az ékszerek. Olyan élmény volt ez a csodákra szomjas kisfiú számára, mint később a nagybőjti litánia.

„Erősen hatottak rám: a sok kék lepel, melyek az oltárképeket és a keresztek borították. A sekrestyeajtónál a csengő hosszú, széles szalagja színes gyöngyöktől csillogott.”

Persze Harsányi Lajos ugyanolyan életrevaló gyerek volt, mint a vele egykorú társai: játszott, csavargott, fészket szedni fára mászott. Mégis már akkor elbűvölte valami, valami abból a titokzatos pompából, amit Isten szelíd mosollyal hajdan a világra terített: a simán suhanó selymek, az egymásba kapaszkodott parányi csengők zenéje, az ékkövek homlokára települt szívárvány, az alkonyatba fészkelte színek és hangulatok. Harsányi, a Napkirály rokonaként később versben fogalmazta meg az élményt:

Kik csak a földet szeretik,

akik nem hisznek a csodáknak,

azok az én szép álom-utamon

sohase járnak.

(...)

Akiknek Istenük nincs,

Igaz álmodók sose lettek,

ezek a szent aranykapu elé

a soha meg nem érkezettek.

Nyolc évesen tér(het) vissza szüleihez Bábolnára, pár év múlva a győri bencés gimnáziumban tanul. Az első „nagy lelki találkozása” a városban a székesegyházhoz kötődik. A fiút elbűvölte „a barokk pompa, a viharosan repdeső angyalok”, és megszedítette a tömjén fűszeres illata. Megdöbbenéssel hallgatta, hogy a kórusról hegedű szólt.

„Szeptember 8-a volt. Kisasszony napja. A győri székeskáptalan ünnepi vesperását tartotta teljes zenekari kísérettel. Soha sem hallottam még templomban hegedűszót. Valósággal édes borzongás futott végig rajtam.”

Ez az „édes borzongás” is – ahogy korábban a nagyszülők titkától díszes banai háza – meghatározó élményként épült be Harsányi költői lelkébe. Olyan hajszalér lett, amelyből később a sajátos pompába öltöztetett szakrális üzenetek is táplálkoztak. Ettől volt ő különös alkat, aki gyönyörködni tudott a templom körül strázsáló mézédés hársakban, aki színes üvegablakokon keresztül hívta a fényt és a forró nyári estéken – egy-egy lélekfrissítő litánia után – csendes dallal szelídítette magához a zümmögő, „szőke” méheket.

III.

Harsányi Lajos tizenöt évesen mondja ki, hogy pap lesz. Budapesten – ott végezte az ötödik osztályt –, ahol a számok hideg birodalmában Kacsóh Pongrác kalauzolta a nyitott szívű kamaszt. Igen, az a Kacsóh Pongrác, aki órák közben alkotó lendülettel kottázta az éppen készülő János vitét.⁴ Harsányi nem szerette Pestet, hiányzott neki a vidék, hiányzott a kakukkfű, a banai temető fűszeres szegfűinek, a pázmándi szőlődombok szélben táncoló illata.

Elhatározta hát: pap lesz. Bár több helyütt arról írt, hogy nem ismerte az egyházat, a hittan könyvön kívül nem találkozott az egyház tanításaival, a papságról pedig szinte semmit sem tudott.

„Arra nem gondoltam, hogy a papok is emberek. Azok maradnak akkor is, ha pappá szentelték őket. Szörnyű küzdelmeket kell vívniuk. És az elmaradt családi örömök helyett talán sokan a vagyonban, hatalomban, hívságos külsőségekben keresnek kárpótlást. (...) Én csak a szigorú és tiszta bábolnai plébánost láttam, akit mindenki tisztelt.”

Talán ezek az őszinte szavak is látni engedik Harsányi papi habitusát, azt a hivatással kapott égi többletet, azt az egy testbe épített isteni-emberi lényezetet, azt a rendíthetetlen irányba szegezett tekintetet, amitől vívódásai, fájdalmai ellenére is, ő egy léleknyivel magasabb volt mindenkinél.

Esztergomban, bencés kispapként élte át azt a győrinél mélyebb, meghatározó liturgikus élményt, amely életében, költészetében megerősítette az Isten hívó szavára mondott igent.

„Roppant hatást gyakorolt rám az első vasárnapi mise a bazilikában. Fehér karingben, párosan vonultunk fel a hegyoldalra és a szentélyben helyezkedtünk el. Pontosan tíz órakor megjelent a sekrestyeajtóban egy díszruhás férfi. Kezében hosszú bot volt, felső végén nagy ezüst gömb. Megkoppantotta vele a padlót. Csengettek, és megdördült az orgona. Ebben a pillanatban kiindult a sekrestyéből és ünnepélyes méltósággal végigvonult a templomon az esztergomi főkáptalan. Elállt a lélegzetem. Sohasem láttam még ilyen gyönyörű menetet. Valami húsz főpap párosan vonult a szentély felé. Piros reverendában, piros manetelettában, mellkeresztel, gyűrűsen, fehér hermelinnel a vállukon. Vörös uszályukat karjukra csavarva hozták, és úgy foglalták el helyüket a díszes kanonoki székekben. Ekkor találkoztam először az Egyház pompájával és szertartásával, mely egész életemre megigézett és gyökere lett szimbolista költészetemnek.”

És Harsányi ebben a sajátos jelképrendszerben a végletek közé épít költői hidakat. Az előbbi emlékezés a színekben, mozdulatokban rejtező pompáról, az ámulatba ejtő főpapi fenségről, a hit valóságának templomi díszleteiről szól, aztán A magyar pap című versében a költő szelíden – bár szerette a pompát – egy másik – egyszerűbb, hitelesebb – világgal szembesít bennünket. Olyan világgal, ahol csak az Istennek felajánlott cselekedet a fontos, és végleg feledhetők a cifra díszletek.

Agg rácson belül áll nagy sárga háza.

A folyosója hűvös és homályos.

Szobái falán ódon, barna képek.

A tölgy szekrényben komoly hallgatással

nagycsattú könyvek.

(...)

Távol az udvaron a gazdasága.

Fehér ökrök és jóillatú szénák,

álmos cselédek, félők nagyuruktól,

ki hallgatag, s kinek a keze s szíve

mint alabástrom.

Atyja s ura a nagyhatárú népnek.

Kezét fogja s Isten kezébe vonja.

Ő a part, rév. Sok kis gond méla bölcse,

és szent. (...)

Palota és torony, fényes pompa és csendes alázat. A papi élet teljességét élte át Harsányi maga is. Verseiben a mélység és magasság vándoraként járja be ezt az örökkévalóság fényébe torkolló utat, amelyet hajdan, pesti kisdíakként magára vállalt, 1907-es felszentelésével megerősített, és élete végéig odaadó lélekkel hitelesen hirdetett.

IV.

Felszentelése után nevelő és házilelkész a Széchenyi családnál. Megragadja, elbűvöli a főúri élet: a szertartásos mozgás, a halk beszéd, a lakosztályok illatos csendje. Aztán Mosonszentmiklós, Rábacsanak, Szany, majd Eszterháza következik ahol udvari káplán és az ifjú herceg, Esterházy Miklós nevelője. Hiába ismeri meg a számára is vonzó, igazi pompát, a

hercegi udvar pazar szépségeit, a tengert, Itáliát, a költőnek az igazi szerelmet mégis a Fertő, a Hany, a nádasok titokzatos, mélyen magyar világa jelenti. Talán ekkor határozza el, amiből később kisebb botrány is kerekedik, hogy sírja fölött Krisztus keresztje helyett egy kócsag szobor hirdesse az örökkévalót.

Ez az ősi, érintetlen táj és a falusi élet tisztasága lesz – a liturgikus fenség, az emelkedett imádságos poézis mellett – Harsányi Lajos költészetének kezdetektől rendíthetetlen, örök fundamentuma. A szimbólumok és az általa komponált magánmitológia azon a tájon születtek, ahol a madárszárnyak finom rebbenésében ott az angyali suhanás, ahol a víz tükrén megpihenő fénysugár Isten mosolya.

„A nagyvilág zajos tülekedésétől távoleső falu magányában nyugodtabb az élet ritmusa, a képzelet színes álmképeinél jobban lefoglalja Harsányi lelki világát a szemlélődés és reflexió” – írja a költőről Bánhegyi Jób.⁵ Ez azért is nagyon igaz, mert magányában Harsányi a paloták „csiklandós” zajából a toronyba vonul, ahol „éjenként tűzfáklya mellett az ég ezer csodáit” gyönyörködni, ahonnan látja miként nyitja fel ezüst szemét a hold, a téren miként játszanak vidáman az angyalok, majd miként kongatják szelíden az estharangot és hogyan kiált a kócsag, hogyan ég vörös tűzben naplementekor a Fertő sarka, s a nád miként riad.

Harsányi Lajos számára a hanyi táj, a végtelen vidék koronás „birtokot” jelent, ahol őszidőn a soktitkú, hús víz párás „tükörén megdermedt, árva lótoszok zokognak”, ahol vadlúd rikoltoz estelente, s az üres mező homlokán egyre gyakrabban fehérlik dérkoszorú. A költő egyedül érzi magát.

Ó, láthatnék csak most egy édes arcot,
ki lenne uram, fiam, vagy cselédem!
Csak ülne mellém s csüngne ajkamon
s a messze-messze költözött meséken.
Csak nézne rám kerek szemmel riadva,
ha mondanám, hogy messze süt a nap,
a Fertő-partján nyílik az irisz,
s a vízbe sápadt nádak hajlanak.
Ki borzadozna, ha szép életemnek
bús titkait remegve elmesélném,
s a kereszt elé, Jézus lábaihoz
odatérdelne búsan, sírva mellém.
De senkim sincsen. Egyedül vagyok.

Imádkozva ér minden csendes alkony.

Benéz a hold, mely sárga és hideg,

mint egy megölt, nagy hercegkisasszony!

Fontos ismét hangsúlyozni: Harsányi papként otthon, emberként viszont magányosnak érzi magát. Ahogy később Győrben, „a püspökvár tornyának támaszkodó egyemeletes kanonoki ház első emeletén” lévő lakásában is, ahol „téli a belső szobában tartózkodott. Íróasztala ilyenkor egy régi számadási könyv, ennek még üres lapjait használta fel fogalmazásra, amikor szentmiséje, zsoltosmája és reggelije után beült a cserépkályha melletti karosszékre, és a térdére helyezett könyvbe apró ceruzával rovgatta a lelkében zsongó verssorokat.”⁶

Mert Harsányi számára a vers isteni örömet, teremtő beteljesülést, imádságot jelentett: falun, városon, palotában, toronyban, a Fertőn, a Hanságban, a szelíd Rába-parton, Győrött, a falusi plébánián vagy éppen a folyó fényeit vigyázó püspökvárban. Mindenütt.

V.

„Halálosan elfáradt”: a sok munka, a szerkesztőségi éjszakázás (Dunántúli Hírlap szerkesztője), a hajnali fölkelés (sekrestye-igazgató a győri székesegyházban) és a lelkét „ostromló” versek miatt. Püspökéhez fordult, lemondott összes győri állásáról és 1920-ban pihenni, megnyugodni „elfoglalta” a rábapatonai plébániát.

„Eleinte nehezen viselte az új környezetet, első tele »rettenetes« volt, ködben, sárban, magányban, mert »nem akadt hozzá illő ember, akivel üres óráit eltölthette volna«, az irodalom senkit sem érdekelt, »a nagy csend, az elhagyatottság elviselhetetlennek látszott«. Ráadásul úgy érezte, végleg holtvágányra került, »a sáros Patona az a rév, melyben kikötött«⁷, de aztán lassan elfogadta a helyet, megnyugodott és ahogy írja: „a liturgia roppant szépsége, színgazdagsága mellett kezdtem észrevenni a természet, az egyszerűség szépségeit is. A nagy szimbólumok fakultak, a távoli színes látomások helyett élesebben rajzolódtak ki a valóságok.”

Bánhegyi Jób emlékezésében erről az időszakról azt írja: sokan aggódtak amiatt, hogy Harsányiban a falusi hangulat, az irodalmi környezet hiánya elsorvasztja a költőt. Erre ő alaposan rácafol. „Rábapatonai éveikhez az alkotások szakadatlan sora fűződik, tárgyköre új indítékokkal gazdagodott, látásmódja a romantikus szimbolizmusból a realizmusba hajlott át, anélkül, hogy veszített volna színes festőiségéből, formaösztöne egyre jobban a klasszikus egyensúly irányában tudatosodott.”⁸

A piros nap, a fehér hold, a Rábától „elcsalt” melengető szél oltalmában megszületett számára az az idill, az eddig észre sem vett józan valóság. Gazdálkodni kezdett, százhusz holdnyi plébániai földön, középen egy kis tanyával, istállóval, pajtával. Harsányi Rábapatonán is pap és költő marad, akiben két élmény, a vallás és a természet munkál, aki megértette a teremtett világ tiszta rendjét, az élet muzsikáját, de gondos gazda is, aki szépíti otthonát, gesztenyefákat, díszbokrokat ültet, muskátlit, sötétkék ibolyát, vérpiros zsályát az udvar szívébe. Kertje maga a paradicsom, az élet. A legendás gesztenyékről – ahová nyaranta, a

vasárnapi nagymise után Bánhegyi Jóbbal oly gyakran kiült⁹, ahol finom borok mellett elbeszélgettek a világ, de főként az irodalom dolgairól – vers született.

A télen még úgy álltak, mint bitófák.

A szívük nem vert.

Kinyujtott ágaik halálra rémítették

az embert.

Egy varjú jött és károgott veszettül:

– Jaj, jaj, halál!

Mindenki fára jut, kit jéghegyű nyila

sziven talál.

S most mégis, nézd, a gesztenyesor újra

zöld legyezőkkel áll itt.

Föltűzte rájuk a tavasz az élet

Örök piros gyertyáit.

Harsányi ír, újra verset ír, folytatja a nagy műveket, olyan örök kérdésekről medítál, olyan nagy kérdésekre keres és talál választ, amelyekkel „egy végső könyörgés után megjelenik Szent Mihály, elúzi a Sátánt, és a lélek a mennyország küszöbére lép.” Aztán búcsúzik a falutól, elhagyja kertjét. Elmegy, de úgy, hogy benne „marad a rét, a méh, az estharangszó, / legények víg dala, leányok gerlekacagása. / Jöhet a tél, befödhet mindent hólepellel, / hogy két szemem az arcod, ős falu, ne lássa: / én egy maradok véled mindörökre immár, / s bár életem, mint délután nap, hanyatló, /

úgy őrzöm emléked nehéz szívemben mindig, / mint tenger zúgását a kagyló.”

VI.

„Az agg Pető pedig leült a parton a fűzfatorzsra. Ősz feje reszketett. Kezét ájtatosan összekulcsolta. Nézte a vizet, amely lassan folydogált medrében. Köröskörül zöldelltek a nádak. Cserregtek a nádi verebek. Néha egy bölömbika nagyot kiáltott. A zombékok közt piros lábú gólyák lépkedtek. A hasig érő fűben pásztorgyerekek őrizték a kormos tinókat. A mezőkön verejtékezve dolgoztak a földművesek. Egy piros kendős menyecske árpakalászokat sarlózott. Néha felemelkedett, kezét a tűző nap miatt szeme elé tartotta és úgy nézett szét a tájon, mely tündökölt a Rába közti nyár szikrázó sugarában.

Az ősz Pető ült a fűzek alatt. Merengett az életen, mely elmúlt fölötte. A víz tükrében egy óriási lovas látott, aki csatabárdal kezében viaskodott az ellenséggel. A parton nyíltak a tejkék virágok és az öreg halkán suttozott.

– Nefelejcssek! Nefelejcssek!”¹⁰

Így születnek – akár a XX. században is – legendák, így születnek az örökkévaló, szent példaképek. Harsányi Lajos történelmi regényében Szent László királyt emelte úgy egy fejjel mindenki fölé, hogy közben egy hűségében mindenki előtt járó ideált alkotott. Olyan „ízíg-vérig férfi ideált”, akit a mostani fiatalok közül páran – ifjúkori olvasmány élményként – úgy emlegetnek, mint egy követhető, követendő arcot, tiszta jellemet.¹¹

Harsányi Lajos regényében nemcsak egy „mutató”, a mennyei magasban, a fenséges régiókban otthonos történelmi személyiséggel, a szent uralkodóval szembesülhetünk, hanem az író megnyitja a szeretett táj – Hanság, Kapuvár, Rábaköz, Győr – kapuit is, hogy rácsodálkozhassunk az Istentől kapott ajándéokra. Hogy lelkünkbe építsünk mindent, amitől fényesebb a korona, hangosabb a Teremtőt dicsérő ének, amitől zöldebb a lomb, illatosabb a fű és nagyobb erő lakozik a karokban, amitől erősebb a szándék, a remény, amitől könnyebben fut a gondolat, egészen a célig. Cél: amiért a vágyakból valóság lesz, csendes és örök valóság. S ha kell László király – kezében a váradi templom falából szakadt csatabárddal – lóháton megindul; megindul, hogy maga előtt és halálba küldje azt, azokat, aki és akik a magyarság ellenére tesznek. Szent László legenda, férfi, igazi férfi, akit nem lehet felejteni, akiről tanúságtevők szólnak, ahogy Harsányi regényében a király halála után szólt az öreg Pető is:

„Ti csak a halottat őriztétek, de én az élőt szolgáltam. Ötéves kisgyermek volt, mikor először foghattam karjaimban. Végigkísértem egész életén, amely tele volt harccal, küzdelemmel, megbocsátással. Olyan igen kegyes volt, hogy még az ellene lázadt Kálmánnak is megbocsátott. És én fogtam karjaimban akkor is, mikor temérdek testét a koporsóba fektettem. Mégsem mondom, hogy mindenemet elvesztettem. A fák nem nőnek az égig. De ő égig nőtt!

– Égig nőtt! – mondta ájtatosan az apát.

– Isten embere volt! Istennel tette naggyá Magyarországot. Míg élt, nem is ő volt az ország királya, hanem Isten!”¹² Szent László Isten tiszta embere volt, ahogy Harsányi Lajos is.

VII.

Perzselt a nyár, vidám sereg fürdőzött a sövényházi Rábca-parton. Kitűnt közülük egy szelíd arcú, mégis büszke, paposan komoly férfi, aki egy-egy jóleső mártózás után komótos tempóra tanította a körötte pancsoló fiatalokat. A keresztségben József, bencés szerzetes néven Bánhegyi Jób pár órával később szülei otthonában, a tanítólak udvarán testvéri szeretettel ölelte magához Harsányit, aki a patonai plébániáról „nemes vérű paripáktól röpített magas, sárga hintóján”¹³ robogott be a faluba. Ilyenkor a finom fogolypecsenye után, könnyű bor, illatos szivar és „világraszóló” beszélgetés, kvaterkázás következett. Egy alkalommal – 1937 nyarán – a költő nem egyedül érkezett. Vele jött Mécs László, Mentés Mihály, Géczy Lajos és Scheller Lajos is. A Bánhegyi családnál különös ünnep, irodalmi esemény volt ez a „vizitáció”, hiszen „Mécs László hírneve akkor már bejárta az egész történelmi Magyarországot, Mentés Mihály győri papköltő neve sem volt ismeretlen, Géczy népdal szerzeményeit sokfelé énekelték, csak Scheller Lajos közös jó barátunk volt prózai ember a

társaságban: a győri államépítészeti hivatal főnökének rangját viselte... Csak pár órára terjedt a látogatás, mert Mécs Lászlónak sietnie kellett, szavaló körúton volt”.¹⁴

Harsányi Lajos és Bánhegyi Jób között szinte már első találkozásukkor – a fehértői plébánián egy aranymisés ünnepen – bensőséges kapcsolat született. A bencés irodalomtörténész a gondviselés egyik legnagyobb ajándékaként emlegette ezt a barátságot. „Nem voltam előtte ismeretlen, elismeréssel beszélt a könyvemről¹⁵, és jólesett neki az a méltatás, amelyet benne költői érdemeinek juttattam. A modern magyar vallásos líra úttörőjének akkortájt általában Sík Sándort tartották irodalomtanáraink: én Harsányit állítottam erre a helyre, mert ez a történeti igazság. Első két verskötete előbb jelent meg, mint Sík Sándoré. Csakhogy Harsányi vidéken élt, nem a fővárosban, tehát nehezebben érvényesült, mint a pesti költők.”¹⁶

Harsányi költészetéről az első jelentős tanulmányt is Bánhegyi Jób írta, amely 1934-ben, a Pannonhalmi Szemle 1. számában jelent meg.¹⁷ Ebben olvashatjuk, hogy Harsányi „tárgyban, ihletben és hangnemben változatos művészete a vallásos lélek bensőséges vallomásait, misztikus látomásait és a hittitkok transcendens mélységeit egyaránt szuggesztív erővel közvetíti...Vallásos költészete nem elvont hitigazságok, vagy erkölcsi tételek versbe foglalt kijelentése, hanem igazi élményköltészet... A magyar lírának egyik legnagyobb koloristája, akinek színfantáziája a magyar tájak színeiből éppen úgy táplálkozik, mint a katolikus liturgia ősi szín- és fénypompájából.”¹⁸

A két Istentől áldott, a Teremtőt szolgáló ember – Bánhegyi Jób és Harsányi Lajos – gyakran találkoztak. Györsövényházán, Rábapatonán, Győrben, Pannonhalmán, a nyugalmasan hullámozó folyó partján, a legendás gesztenyefák alatt, az öreg lugas hűvösében, a díszes, barokkban pompázó templom ódon falai között. Találkoztak, ahogy 1942. augusztus 30-án is, amikor közös szereplésre Kapuvárra mentek. „A költő Győrből indult délben vonaton, én Enesén szálltam fel hozzá. Rekkenő hőség volt, csurgott a verejték. Szidtuk a derék, lelkes káplánt¹⁹, akinek ilyen pokoli ötlete támadt, hogy aratás idején falun irodalmi ünnepet rendez, csodáltuk magunkat, hogy ennek a fantasztikus ötletnek felültünk.

Nem éppen barátságos arccal szálltunk le a kapuvári állomáson, és volt mit hallania a fogadásunkra megjelent Nagy Pistának. Várkonyi Jenő c. kanonok, plébános vendégszerető parókiáján pompás hűsítőkre találva, megennyhült zordon hangulatunk. No de lesz-e közönség?

A lelkes főrendező fölényesen mosolygott aggodalmunkon. Nem ok nélkül, mert olyan csodát ritkán látott a Rábaköz, amilyenek mi aznap tanúi voltunk. Gyalogosan, szekéren, csézán, kerékpáron, autón sereglett a közönség, nemcsak Kapuvárról, hanem a környékről is, zsúfolásig megtelt a nagyvendéglő jókora táncterme, de még a termen kívül is sokan szorongtak, hogy meghallgassanak bennünket. Ez a bizalom felvillanyzott (...). Hosszú előadásban jellemeztem és méltattam Harsányi jelentőségét (...). A költő véleménye szerint túlságosan is felcsigáztam a várakozást az ő igéje iránt. (...)

Harsányi ezek után ugyancsak elemében volt. A közönség annyira hatása alá került, hogy telhetetlen lett vele szemben. Nem akarta leengedni a dobogóról, akár reggelig hallgatta volna.²⁰ Már benne voltunk az éjszakában, midőn a forró irodalmi hangulatból átváltottunk vidám rábaközi muriba. Előkerültek a cigányok, s a nagyvendéglő kerthelyiségéből »kivilágos-kivirradtig« szálltak a víg és bús nóták a csillagos ég felé...²¹

VIII.

Szinte fogható csend volt a hűvös szobában, mikor Harsányi, aki akkoriban már kanonokként szolgált a győri káptalannál, a szintén Győrött élő Tűz Tamás verseit olvasta. Teljes odaadással, figyelemmel ízlelgetett minden sort, kóstolta, dédelgette a mívés szavakat, majd mikor végzett a fiatal költőre emelte „kerek” szemét, és csak ennyit mondott: „Fiam, úgy látom, ön egész jól versel.” Ahogy Tűz Tamás erről megemlékezett: számára „ez a viszonylagosan szürke mondat is egész világot jelentett”²². Versei Harsányi Lajos segítségével jelentek meg többek között a Vigiliában.²³ Sőt az ő javaslatára változtatott nevet is: „...legnagyobb csodálkozásomra kijelentette, hogy ezzel a névvel, mármint Makkó Lajos, nem lehetek híres költő, vagy csak nagyon nehezen. Tehát válasszak új, költőibb nevet. Beleegyeztem. De aznap nem tudtuk eldönteni”²⁴. Hazafelé menet a Kálvária utca egyik sarkán „lobbant” be a fiatal poétának: Tűz Tamás. Alig várta a másnapot, hogy Harsányihoz mehessen, aki saját ötleteivel állt elő. A legmegdöbbentőbb ezek közül a Hold Ábel volt. „Megdermedtem. Hold? És még hozzá: Ábel? Ez lehetetlen. Sápadtan egy karosszékbe hanyatlottam. Leolvasta arcomról az elképedést, s azt javasolta, bízzuk a szerencsére a dolgot.”²⁵ Harsányi Lajos cilinderét hozta elő, beletették a kis cédulákra felírt neveket és egy sóhajnyi fohász után Tűz Tamás remegő kézzel a kalapba nyúlt. A kihúzott papírszeletet, anélkül, hogy megnézte volna a „Mester szemé elé” tartotta, aki rezzenéstelen hangon olvasta: Tűz Tamás.

A különös irodalmi keresztelőről Végh György is megemlékezett A gonosz angyal című könyvében.²⁶ Az író szerint Harsányi a Makkó Lajos nevet túl póriának tartotta. „Az ifjú költő szerencséjére a Tűz Tamás nevet húzta ki, mert mind között (*Végh még a Csillag Tivadarra is emlékezett, bár megjegyezte, hogy erre nem merné letenni a főesküt. G. Cs.*) mégis ez a legelfogadhatóbb. (Vagy talán – ahogy sokat tűnődtem ezen akkoriban – kizárólag a megszokás ad jó csengést, patinát egy névnek? Hiszen ugye milyen jól hangzik ez a név, hogy Arany János? De ha történetesen Ezüst Józsefnek vagy Ólom Istvánnak hívták volna, akkor most az venné föl szemünkben, fülünkben, agyunkban azt a szikrázást, villódzást, amit Arany János költészetével, egyéniségével kivívott neve rejt vagy jelez? S ebben az esetben, ha az Ezüst József névhez fűződnek szívünkben a Toldi, a balladák, az Őszikék élménye, most talán az Arany János nevet találnánk rosszul hangzónak, költőietlennek, idegennek.)”²⁷ Végh György a Tűz Tamással – többek között a Kárpátiában, vagy a vasúti restiben - eltöltött könnyű sörözéshez kapcsolt beszélgetésekkor megtudta, a Hold Ábel név sem tűnt el nyomtalanul Harsányi kalapjából, így az irodalomból sem, hiszen évek múlva költeményekkel „díszítve” néhányszor felbukkant a Képes Krónika hasábjain. Végh erről ezt írja: „Természetesen Tűz Tamást gyanúsítottam meg vele, hogy ő jelenteti így meg enyhén szerelmes verseit, de kiderült, hogy nem ő, hanem Harsányi Lajos bújt mögéje, persze hasonló okokból.”²⁸

IX.

A Harsányi-életműben sajátos és fontos hely adatik a „szent trilógiá”-nak, a Hagia Sophia, a De profundis és a Túlvilági ballada című versfolyamoknak, amelyekben a költő arról tesz bizonyosságot, hogy bölcs emberként hisz a jóságban, szépségben, igazságban, szeretetben, és jó papként „nem mennydörögni és átkozódni jött a világra, hanem áldani és szeretni.”²⁹

A Hagia Sophia biblikus, dantei mélységet és magasságot egybeépítő látomása 1913-ban született, mikor ahogy írja: „bedörrent egy kapu mögöttem, / és hallottam, hogy sírtak a szobák benn, / boldog utat és szerencsét kívántak. / Egy megrepedt tükör sikoltva mondta: ámen!” S a költő egy roppant ajtón keresztül elindult Isten, elindult a szeretet misztériumának akkor és ott átélhető valósága felé. Átélt, magában hordta az ajándékkul kapott kegyelmet, papként a szentségeket magasztalta, a „hét tartó oszlopot”, és megtett mindent a sivatag közepén elhagyott, sebes lelkek javáért. Bánhegyi Jób szerint, ebben a költeményben Harsányi „eljutott művészi fejlődésének egyik csúcspontjára és megajándékozta irodalmunkat a katolikus szimbolizmus legmonumentálisabb remekművével. Képzelete olyan világot hódított meg, ahol előtte még soha sem járt magyar költő. Behatolt az isteni Bölcsesség házába, megénekelte a kegyelem titokzatos működését az emberi lélekben s az isteni adományok földi sáfárjának, a katolikus papnak fenséges szerepét a természetfeletti élet forrásainak, a hét szentségnek kiszolgáltatásában.”³⁰

Majd másfél évtizeddel később, 1927-ben írta meg a *De profundis*-t, amelyben bátorító igéket, veretes „imakönyvet” adott azoknak, akik az elkerülhetetlen elmúlás mélységétől titkos borzalommal remegnek. A felemelő ciklusban átélhetjük, mikor a lélek a testet elhagyva az égbe szárnyal, és a sátánt legyőzve az örök bíró elé járul. Őszinte, töredelmes és költői életgyónás a *De profundis*-ben, a „meztelenül didergő lélek” segítőtársa az örökkévalóság küszöbén, „ahol ez a lélek örök sorsának eldőlte előtt végre önámítás nélkül döbben rá saját arcának igazi vonásaira és ismeri fel érdemét vagy értéktelenségét.”³¹ A *De profundis*-ban és az 1936-os még Rábapatonán írt *Túlvilági balladában* is gyermekkorának meghatározó élményei „kísértenek”. Míves szavakban ölt formát az elmúlás misztériuma, amit Harsányi Lajos először és igazán, hajdan egy Banán nyaraló kislány, aztán az uradalmi erdész, majd később nagyanyja halálával ismerhetett meg.

A *Túlvilági ballada* szintén egy kegyelmi utazás, angyaloktól kölcsönzött szárnyakon, egészen a „Mennyek kapujáig”. Sajátos varázslat a csodától, hiszen „Isten Arany Vesszeje hétszer kinyúlt feléje”, s az ég felé nyitotta meg a földi érzékeket. A szemet, a fület, az orrot, a nyelvet, a kezet, a szívet és az agyat. A könnyektől, a fénytől, Bach, Liszt, Beethoven, a hegedűk és a harangok muzsikájától, a tömjénfüsttől, a fűszerek-záporok illatától, az égi ostya íztől, a lágyan simított selymektől, a virágok bársonyos kelyhétől, az örök szeretettől, a tiszta napként szikrázó gondolattól, az Egytől, az Egésztől más a világ. Hogy miért? „Mert ez az üdvösség, a Menny, / mihez már nem kell semmi: / megkapni mindent, ami jó. / Mindent, mi rossz, feledni. Tengerbe hullni, mint a Csepp. / Istenben – Isten lenni!”

X.

Harsányit már régtől foglalkoztatta az elmúlás, az örök kérdés, hogy mi lesz a halál után, milyen a túlvilági utazás, az út a Kapuig. Erről azt írta: „úgy tudom némileg érzékeltetni és sejtetni az üdvösséget és a kárhozatot, ha lerombolom, illetve felmagasztalom mindazt a szépet és jót, amit az ember földi életében érzékszerveivel szépnak és jónak tartott. Például a szem a mennyországban Istenen keresztül mindent lát, míg a kárhozott szeme teljesen megvakul. Az üdvözült füle hallja a világ minden Beethovenje, Bachja, Mozartja, Lisztje zenéjét, a kárhozott füle pedig szétduzzan, mint a dob, melyet halálos ütés ér.”

Valahol és valamikor, egy meghatározhatatlan hely és idő után Harsányi búcsúzkodni kezdett. Úgy érezte, hogy öregszik, és verseiben egyre sűrűbben bukkannak fel a „húszéves” ifjú

emlékei. Az útra kész költő ekkor már ellenségnek tekintette a gyors időt, nem tudott megbékélni a kurtán pergő üres esztendőkkal. Búcsúzik és készül magával vinni „a szagos hanyi virágok, a virgonc ménesek, kolompos, gulyák” lelkét, a könnytől barázdált ráncos arcokat, a hosszú téli éjszakákat.

Búcsúzáskor érte könnyezik a kertben minden falevél, álmaikat őrzi az erdő, a szanyi erdő, ahol a szarvasok koronáján messzire illatos gyöngyvirág fészkel, s az égbenyúló fákból „roppant katedrális” épül. És Harsányi Lajos 1959. november 2-án leteszi a fegyvert, elhagyja a kertet és áldott csendben, különös fenséggel a Napkirály birodalmába tér.

A kertben könnyez minden falevél,

A bokrok közt cinke nem dalol.

Vörösen állnak a vadgesztenyék.

Tücsökszó sír a fáradt fák alól.

Itt járt e fák alatt, borongva sokszor,

itt élt, itt énekelt a boldog költő.

Hallgatta kertje lassú pihegését,

míg távol zúgott szörnyű emberöltő.

Szerette az embert s a csillagot.

Az ég kapuját sejtette a Holdban.

És most azt kérdi szegény, elhagyott kert:

- Urunk, az égbelátó Költő hol van?

Elment. Többé nem jár e fák alatt.

De este, ha elalszik a mező,

s a kert fölött megkondul a harang,

a fák álmodva suttogják: ez ő!

Harsányi a világ és Isten megértésének csillagtűz kegyelmében részesült. Megérezte, megkapta, oltár előtt hirdette, versekben megírta mindazt, amire más csak azért nem áhitozik, mert nem tudja, nem ismeri az égi rend igazi lényegét, az isteni időrend mértékeit. Harsányi Lajos a teljes kegyelem tökéletességében indulhatott el az utolsó estéli körmenet élén:

Szeretnék e borús világban

utoljára körülnézni még,

megízlelni a lángoló ősz
érett gyümölcs-ízét.
Utamra elkísér egy lassú
és ünnepélyes körmenet.
Velem jönnek, akik a földön
szerettek engemet.
Kinyílnak itt-ott a kíváncsi,
pirosló ablakok.
Meggkérdik: e komor menettel
hová is ballagok?
Már nem felelek. Csak megyek.
S eltűnök, mint a kék hegyek.
Barátaim: piros fáklyákkal
én már az ég felé megyek.

¹ Az idézet Sík Sándor Vigíliában megjelent Harsányi- nekrológiájából származik.

² Az írásban idézett versek a Toronyzene című, az Ecclesia Könyvkiadónál 1969-ben kiadott Harsányi-kötet szerint szerepelnek.

³ Rónay György: Harsányi Lajos című tanulmánya, a Toronyzene előszava.

⁴ Rónay György i.m.

⁵ Bánhegyi Jób bencés szerzetes, tanár, irodalomtörténész (1897-1979).

⁶ Bánhegyi Jób Harsányiról írott tanulmánya, az Életem és sorsom című önéletrészletének részlete 1994-ben, a Szent művészet című kötetben szerepel, a Xénia Kiadó gondozásában.

⁷ Rónay György i.m.

⁸ Bánhegyi Jób i.m.

⁹ Bánhegyi Jób i.m.

¹⁰ Harsányi Lajos: Fejjel nagyobb mindenkinél (Szent István Társulat, Budapest é.n.)

¹¹ Testi-lelki szerelem a házasságban címmel jelent meg az Új Ember Magazin 2001. december-januári számában egy írás, amelyben egy fiú „ma is szívesen emlékszik ifjúkori olvasmányára, Harsányi Lajos: Egy fejjel magasabb (sic!) mindenkinél című könyvére, amely Szent László személyében mutatott számára ízig-vérig férfi ideált.”

¹² Harsányi Lajos i.m.

¹³ Bánhegyi Jób i.m.

¹⁴ Bánhegyi Jób i.m.

¹⁵ A bencés szerzetestanár A magyar irodalom története című, két kötetes munkájára utal.

¹⁶ Bánhegyi Jób i.m.

¹⁷ Dr. Bánhegyi Jób: Harsányi Lajos költészete (külön lenyomat a Pannonhalmi Szemle 1934 IX. évfolyam 1. számából).

¹⁸ Bánhegyi Jób i.m.

¹⁹ Nagy István

²⁰ Bánhegyi Jób Harsányi versmondásáról önéletleírásában így emlékezett: „Oly magától értetődően csorgott ajkáról a mézízű líra, hogy ellenállhatatlanul ráfeledkeztünk az előadóra, a rideg valóságtól pillanatok alatt szinte átmenet nélkül benne voltunk a vers bűvöletében.”

²¹ Bánhegyi Jób i.m.

²² Tűz Tamás Hová tűntek a szitakötők? című 1976-ban kiadott könyvében emlékezik erről.

²³ Arról, hogy indulásakor Tűz Tamást Harsányi buzdította a költészetben Rónay László is említést tesz a Csanád Béla verseinek margójára című írásában. (Új Ember 2003. január 5.)

²⁴ Tűz Tamás i.m.

²⁵ Tűz Tamás i.m.

²⁶ Végh György: A gonosz angyal (Magvető Könyvkiadó, Budapest 1986).

²⁷ Végh György i.m.

²⁸ Végh György i.m.

²⁹ Cs. Varga István: „Boldogasszony anyánk...” A Mária-kultusz irodalmunkban. A tanulmány a már idézett Szent művészet című, Cs. Varga István irodalomtörténész által válogatott és szerkesztett kötetben jelent meg.

³⁰ Az idézet a Pannonhalmi Szemlében megjelent, már idézett Harsányi-tanulmányból való.

³¹ u.a.

* *Megjelent a Műhely című folyóirat 2003/5 számában.*